

O DIJELU NUMIZMATIČKIH NALAZA OTKRIVENIH UZ CRKVV BLAŽENE DJEVICE MARIJE U REMETAMA

Arheološka istraživanja na platou južno od crkve Blažene Djevice Marije u Remetama započela su 2007. godine. Tijekom tri kampanje pronađeni su masivni temelji prijašnjega sakralnoga zdanja te 94 groba. Od pokretnog materijala, pronađene su medaljice, križići i krunice. U tekstu se obrađuju tri svetačke medaljice i zlatnik Matije Korvina.

Muzej grada Zagreba započeo je arheološka istraživanja 2007. godine na zahtjev zagrebačkoga Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode, da bi se riješio problem odvodnje oborinskih voda te sanirala kapilarna vlaga u južnom pročelju crkve Blažene Djevice Marije u Remetama¹. Tim istraživanjima definirana je struktura masivnoga temelja objekta koji je pronađen neposredno uz južni zid te crkve. Istraživanja u Remetama nastavljena su u dvije kampanje tijekom 2008. godine, a da bi se odredila namjena tog objekta.

To je lokacija na kojoj se danas nalazi karmelićanski samostan, izgrađen na mjestu prvotnoga pavlinskoga samostanskoga sklopa, koji se, prema povijesnim izvorima, datira u sredinu 13. stoljeća. Iako je prvi spomen pavlinskog reda u Remetama datiran u 1247. godinu, odnosno u vrijeme dolaska opata Iskvirina s redovnicima u Remete, predmet žustre rasprave povjesničara, zasigurna potvrda toga reda u remetama nalazi se u darovnici Miroslava Hrčukova iz 1288. godine². Nedugo potom, 1319. godine, kralj Karlo Robert izgradio je novi remetski samostan s crkvom, a mislilo se da se ona nalazila na mjestu današnjega svetišta³. Godine 1390. samostan je uzdignut na stupanj vikarijata⁴. Iduća dva stoljeća bila su obilježena provalama osmanlijske vojske, a tri je puta meta njezina napada bio i remetski samostanski sklop⁵. Važno je napomenuti da je 1485. godine kralj Matija Korvin dao podići kulu i obrambeni zid oko samostana⁶. U vrijeme poglavarstva Martina Borkovića remetski samostan znatno je promijenjen. Već 1645. godine probijen je dio južnoga zida da bi se izgradila kapela Čudotvorne Majke Božje Remetske (posvećena 1654. godine), a učinjene su i druge građevinske preinake na cijelom samostanskom sklopu⁷. Ujedno je 1658. godine prenesen novicijat

¹ Mašić 2009 (u tisku)

² Miroslav Hrčukov darovao je redu u vrijeme priora Firmina 1288. godine u nazočnosti kaptolskih izaslanika zemlju uz potok Bliznu i kestenik u Kratkom dolu. Barlè 1914, 7-8; Dočkal 1953, 5-16; Schneider 1968, 79; Sekulić 1986, 25-27.

³ Barlè 1914, 8; Dočkal 1953, 21-22, 646; Sekulić 1986, 25.

⁴ Dočkal 1953, 96-97; Sekulić 1986, 32.

⁵ Dočkal 1953, 208-209, 305, 339-341.

⁶ Barlè 1914, 13; Dočkal 1953, 647-648; Sekulić 1986, 46.

⁷ Barlè 1914, 43; Dočkal 1953, 649.

iz Lepoglave u Remete⁸. Od 1721. do 1747. godine trajali su radovi na obnovi i proširenju crkve prema zapadu, a u tom je vremenu njezina unutrašnjost ukrašena freskama Ivana Rangera⁹. Nakon ukinuća reda 1786. godine važne preinake na samostanskom sklopu proveli su biskupi Vrhovec, Alagović i Haulik. Danjašnji izgled crkve rezultat je sanacija izvedenih nakon katastrofalnoga potresa 1880. godine, a samostanski sklop konačni je oblik dobio u konzervatorsko-restauratorsko-građevinskim radovima dovršenim u posljednjem desetljeću 20. stoljeća.

Tijekom arheoloških istraživanja 2007. i 2008. godine pronađena su 94 groba¹⁰. Kao grob evidentirani su samo kosturni ostaci koji su se mogli odrediti kao grobni ukop samo jedne osobe. Naime, pri istraživanju je pronađena izrazito velika količina dislociranih ljudskih kostiju, odnosno, dislociranih kosturnih ostataka pokojnika iz grobova koji su devastirani ukopavanjem mlađih grobova, ili temeljima recentnog zida ili, pak, ukopavanjem komunalne infrastrukture. U svim evidentiranim grobnim cjelinama pokojnik je bio položen na leđa, često u drvenim sanducima (što se zaključuje prema nalazima ostataka drveta i željeznih čavala), s glavom na zapadu te rukama položenim na zdjelicu ili grudni koš. Niti u jednom slučaju, bez obzira na mnoga poliranja sonde, nije se moglo zorno definirati ukop grobne rake, što se također može protumačiti brojnim naknadnim ukopavanjima i niveliranjima terena. Potrebno je istaknuti da je antropološkom analizom kosturnih ostataka pokojnika utvrđeno da su na groblju oko crkve sahranjivani i žene i djeca, što pokazuje da to nije bilo samo samostansko groblje, nego groblje šire populacije koja je naseljavala to područje. Ta činjenica u koliziji je s podatkom prema kojem je razvidno da crkva BDM u Remetama postaje župna crkva tek 1812. godine¹¹, no može se pretpostaviti da je - kao i danas - crkva u Remetama i nekada zauzimala istaknuto mjesto u duhovnosti i religioznom životu stanovnika širega zagrebačkoga područja pa su mnogi željeli biti pokopani upravo na tome mjestu.

Najčešći grobni nalazi jesu svetačke medaljice, križići i perle krunica. Do sada su restaurirane i konzervirane tri svetačke medaljice te zlatnik Matije Korvina. Medaljice su pronađene u grobovima 007, 017 i 024, na zdjelici - mjestu gdje se najčešće medaljice u grobu i nalaze¹².

Svetačke medaljice, uz križice, križeve i krunice, najčešći su nalaz u novovjekim grobovima. Premda im se do nedavno pridavalo malo stručne i znanstvene pozornosti, u našoj novijoj literaturi pojavio se niz članaka koji problematiziraju genezu i uporabu tih nabožnih predmeta¹³. Stručno skupljanje medaljica u nas započeo je prof. dr. Josip

⁸ Sekulić 1986, 89.

⁹ Schneider 1968, 83.

¹⁰ Valja napomenuti da navedeni broj grobova nije konačan, jer su se arheološka istraživanja u vrijeme pisanja ovog rada još provodila.

¹¹ Barle 1914, 52; Sekulić 1986, 115.

¹² Pleše, Azinović Bebek 2005, 298.

¹³ Dobričić 2001; Belaj 2006; Krnjak 2006; Azinović Bebek 2007; Mirnik 2008.

Brunšmid za tadašnji Arheološki odjel Narodnog muzeja u Zagrebu¹⁴, a njihovom znanstvenom obradom ponajviše se bavio dr. I. Mirnik¹⁵.

Hodočasničke medaljice javljaju se još u 12. stoljeću, a sve su učestalije od 16. stoljeća nadalje¹⁶. Dvije medaljice pronađene u Remetama pripadaju tipu medaljica s likom Sv. Benedikta na licu te s križem Sv. Benedikta i Zaharijinim zazivom na naličju. Medaljice s likom Sv. Benedikta javljaju se već u 15. stoljeću, a brojnije su od druge polovice 17. stoljeća zbog sve češće pojave kuge u našim krajevima¹⁷. Prema J. Belaju, ishodište toga tipa medaljica može se tražiti u samostanu Metten kod Straubinga, a njihovu zastupljenost po brojnosti treba vezati uz djelovanje isusovačkog reda¹⁸. Za medaljicu ovalnog oblika s prikazom Sv. Benedikta na licu te s rupicom za vješanje kroz koju je provučena okrugla alka otvorenih krajeva (sl. 1.), najbliža formalna analogija nalazi se u Zbirci medaljica Narodnog muzeja Slovenije¹⁹. Remetski primjerak razlikuje se od navedenih po količini inicijala i dvostrukom obrubu oko *Benediktova križa* unutar kojega su ti inicijali upisani. Medaljice tog tipa iz ljubljanske zbirke D. Knez datira u vrijeme od 15. do 17. stoljeća te bi i remetski primjerak pripadao tom razdoblju. Druga remetska medaljica s prikazom Sv. Benedikta (sl. 2.) osmerokutnog je oblika, s rupicom za vješanje smještenom u izduženom tjemenu. Sličan primjerak, nešto kvalitetnije izrade, također se nalazi u ljubljanskoj zbirci medaljica, datiran u 17. i 18. stoljeće²⁰. Medaljica s poprsjem Djevice Marije na licu i srcem Isusa i Marije na naličju, ovalnog je oblika i lijevana je zajedno s ušicom za vješanje. Najmlađe primjerke s istim motivom D. Knez datira u 17. stoljeće, kao i medaljicu gotovo identičnu remetskoj²¹.

Najzanimljiviji nalaz dosadašnjih istraživanja jest zlatnik hrvatsko-ugarskoga kralja Matije Korvina (Kolozsvár, 1443. - Beč, 1490.). Pronađen je izvan konteksta, unutar nedefiniranog sloja zemlje. To je zlatnik uvriježenoga naziva *wappengoulden*²², a kovani je između 1465. i 1470. godine²³. Sličan staromađarskim zlatnicima, taj tip novca Matija Korvin kuje u nekoliko kovnica carstva: Buda, Kremnitz (današnja Kremnica), Nagybánya (današnji Baia Mare), Hermannstadt (današnji Sibiu), Kronstadt (današnji Braşov)²⁴, a razlikuju se ponajviše po znakovima kovnice ili komornih grofova smještenih desno i lijevo od prikaza Sv. Ladislava na naličju novca. Remetski primjerak pripada skupini kovanoj u Nagybányi, a lijevo od prikaza Sv. Ladislava nalazi se štitasti grb s kotačem u sredini. A. Pohl navodi da su zlatnici s takvim grbom na naličju kovani za

¹⁴ Mirnik 1992, 501.

¹⁵ Mirnik 1981; Mirnik 1992; Mirnik 1994; Mirnik 1995; Mirnik 1996; Mirnik 2001; Mirnik 2007; Mirnik 2008.

¹⁶ Azinović Bebek 2007, 394.

¹⁷ Knez 2001, 28; Belaj 2006, 275.

¹⁸ Belaj 2006, 275, 276.

¹⁹ Knez 2001, kat. 6, 7.

²⁰ Knez 2001, kat. 25.

²¹ Knez 2001, kat. 58.

²² Pohl 1974, 15.

²³ Pohl 1974, K 1 - 23.

²⁴ Pohl 1974, 21 - 25.

Nikolu Iločkog, a broj polja / žbica na kotaču omogućuje dataciju i odražava društveni položaj Nikole Iločkog u vrijeme kovanja²⁵. Iznimnost toga nalaza očituje se u činjenici da je 1485. godine kralj Matija Korvin dao podići toranj i zid oko remetskoga samostanskoga sklopa te se može pretpostaviti da je njihova gradnja plaćena upravo tim novcem. S obzirom da je zlatnik osobito dobro očuvan, odnosno da možemo pretpostaviti da je bio u optjecaju vrlo kratko, nije teško zamisliti da je na kraljevskom saboru održanom u današnjem Zagrebu početkom 1481. godine²⁶ kralj podario određenu svotu novca za obnovu remetskoga samostana te da je jedan primjerak, nesretnim slučajem za tadašnjeg vlasnika, dospio i do nas.

1. Medaljica s likom Sv. Benedikta (15. - 17. stoljeće), sl. 1.

Medaljica ovalnog oblika, s rupicom za vješanje kroz koju je provučena okrugla alkica otvorenih krajeva.

Av.: Sv. Benedikt viđen s lica u punoj visini, u habitu. U desnoj ruci drži biskupski štap, a u lijevoj kalež sa zmijom. Oko prikaza Sv. Benedikta nečitki natpis, vjerojatno: CRUX S(ANCTI) P(ATRIS) BENEDICTI.

Rv.: Centralno smješten *Benediktov križ* s dvostrukim obrubom. U traku do ruba nečitki natpis, vjerojatno: +Z+DI[A+RI]Z+SAR+Z+HCI+BVR+IHS MRA, u traku oko križa: •IHS•V•R•[S•]N•[S•M•V]•S•M•Q•L•I•V•B; u poljima između krakova križa: CSPB, u križu okomito: CSSML; u križu vodoravno: ND[SMD].

Tiješteni brončani lim; težina: 0,95 g; dimenzije: 32 x 21 mm; loše sačuvana; MGZ 45980.

Lit.: Knez 6, 7.

2. Medaljica s likom Sv. Benedikta (17. - 18. stoljeće), sl. 2.

Medaljica je izduženog osmerokutnog oblika, s rupicom za vješanje smještenom u izduženom tjemenu.

²⁵ Pohl 1974, K 1 -23; K 1 - 24; K1 - 25; K 2 - 2.

²⁶ Klaić 1904, 124.

Av.: Unutar dvoprutog obruba prikaz Sv. Benedikta viđenog s lica u punoj visini, u habitu. U desnoj ruci drži biskupski štap, a u lijevoj kalež sa zmijom. Oko prikaza Sv. Benedikta natpis: CRUX•S• P•BENEDICTI.

Rv.: Centralno smješten *Benediktov križ* s dvoprutim obrubom. U traku oko križa: •IHS•V•R•S•N•S•M•V•S•M•Q•L•I•V•B; u poljima između krakova križa: CSPB, u križu okomito: CSSML; u križu vodoravno: NDSMD.

Tiješteni brončani lim; težina: 1,25 g; dimenzije: 23,5 x 17 mm; dobro očuvana; MGZ 45981

Lit.: Knez 25.

3. Medaljica s prikazom Djevice Marije (17. stoljeće), sl. 3.

Medaljica je ovalnog oblika, s ušicom za vješanje i alkom.

Av.: Prikaz poprsja Djevice Marije viđene s lica. Oko prikaza nečitki natpis, vjerojatno: IMAC.(ULATE) CONC. (EPTA) B.(EATA) V.(IRGO) M.(ARIA).

Rv.: Prikaz Srca Isusova i Marijina. Unutar Isusova Srca: IHS, unutar Marijina: MAR. U gornjem odsječku: S.(ANCTISSIMA) CORDA.

Liješana bronca; težina: 4,90 g; dimenzije: 29 x 17,5 mm; dobro očuvana; MGZ 45982.

Lit.: Knez 58.

4. Zlatna forinta Matije Korvina (1458. – 1490.), kovana između 1465. i 1470., sl. 4.

Av.: + MATHIAS · D · G · R · VNGARIE između dvije biserne kružnice. Kvadrirani, štitasti grb (staromađarski, novomađarski, gavran s prstenom u kljunu, Hunyadijev lav s krunom).

Rv: · S · LADISL AVS · REX između biserne i linijske kružnice. Sveti Ladislav u punoj visini, viđen s lica, s krunom i aurelolom, s bradom i brcima te dugom kosom, u opasanoj tunici i plaštu. U desnoj ruci drži bojnu sjekiru, a u lijevoj jabuku s križem. Lijevo N, desno štitasti grb s kotačem sa sedam žbica / polja.

Težina 3,55 g.; dimenzija: Ø 21 mm; izvrsno očuvan; MGZ 45979.

Lit.: Pohl K 1-23; Rethy 204 B (var.); Unger 531β; Huszár 674.

LITERATURA

Azinović Bebek 2007

A. Azinović Bebek, *Hodočasnici iz Čazme u 17. i 18. stoljeću*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. s., XL., Zagreb, 2007., 391. - 405.

Barlè 1914

J. Barlè, *Remete, povijesni podaci o samostnu, župi i crkvi*, Zagreb, 1914.

Belaj 2008

J. Belaj, *Interpretiranje novovjekih nalaza iz grobova crkve sv. Martina na Prozoru*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 23., Zagreb, 2006., 257. - 294.

Dočkal 1953

K. Dočkal, *Samostan Blažene Djevice Marije u Remetama*, Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj, Arhiv HAZU, XVI-29b (3), Zagreb, 1953.

Dobrinić 2001

J. Dobrinić, *Riječke i trsatske zavjetne medalje, medaljice i medaljoni*, Rijeka, 2001.

Huszár 1979

L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn*, München, 1979.

Klaić 1904

V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka 19. stoljeća*, sv. II./III., Zagreb, 1904.

Knez 2001

D. Knez, *Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*, Ljubljana, 2001.

Krnjak 2006

O. Krnjak, *Svetačke medaljice iz Brkača kod Motovuna*, *Histria archaeologica*, 35., Pula, 2006., 111. - 142.

Mašić 2009.

B. Mašić, *Istraživanje uz južno pročelje crkve BDM u Remetama*, Hrvatski arheološki godišnjak, 4., Zagreb, 2008. (u tisku).

Mirnik 1981

I. Mirnik, *Talijanska medalja 15. – 17. stoljeća*, katalog izložbe, Zagreb, 1981.

Mirnik 1992

I. Mirnik, *Trsatske medaljice*, Dometi, 11./12., Rijeka, 1992., 500. - 506.

Mirnik 1994

I. Mirnik, *Medaljice s likom sv. Vlaha*, Časopis za književnost i znanost, n. s. V., br. 5., Dubrovnik, 1994., 117. - 122.

Mirnik 1995

I. Mirnik, *Medalje Zagrebačke nadbiskupije u riznici Katedrale i Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094. – 1994., zbornik radova, Zagreb, 1995., 599. - 623.

Mirnik 1996

I. Mirnik, *Umjetnost medalje u priobalnoj Hrvatskoj od 15. stoljeća do 1818.*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 36., Split, 1996., 361. - 381.

Mirnik 2001

I. Mirnik, *Frankapanske medalje*, Peristil, 44., Zagreb, 2001., 17. -32.

Mirnik 2007

I. Mirnik, *Nekoliko medalja s likom sv. Antuna*, U služnju Božjem narodu, zbornik radova, Požega, 2007., 810. - 823.

Mirnik 2008

I. Mirnik, *Hrvatske svetačke i hodočasničke medaljice iz Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Hagiologija - kultovi u kontekstu, Zagreb, 2008., 169. – 181.

Pavičić 1994

S. Pavičić, *Križevi iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja*, Zagreb, 1994.

Pleše, Azinović Bebek 2005

T. Pleše, A. Azinović Bebek, *Arheološka istraživanja župne crkve Marije Magdalene u Čazmi*, Opuscula Archaeologica, 29., Zagreb, 2005., 287. – 305.

Pohl 1974

A. Pohl, *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325-1540)*, Graz, 1974.

Réthy 1907

L. Réthy, *Corpus Nummorum Hungariae II*, Budapest, 1907.

Schneider 1968

M. Schneider, *Likovni izvor za kulturnu povijest - zavjetne freske u Remetama*, Iz starog i novog Zagreba, IV., Zagreb, 1968., 79.-108.

Sekulić 1986

A. Sekulić, *Remete*, Zagreb, 1986.

Unger 1974

E. Unger, *Magyar Éremhatározó, I.*, Budapest, 1974.

Popis fotografija:

1. *Medaljica s likom Sv. Benedikta* (foto: M. Gregl, 2008.)
2. *Medaljica s likom Sv. Benedikta* (foto: M. Gregl, 2008.)
3. *Medaljica s prikazom Djevice Marije* (foto: M. Gregl, 2008.)
4. *Zlatnik Matije Korvina* (foto: M. Gregl, 2008.)

*SUMMARY***CONCERNING SOME NUMISMATIC FINDS BESIDE
THE CHURCH OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN REMETE**

Archaeological research on the south plateau beside the Church of the Blessed Virgin Mary in Remete began in 2007. During three campaigns the massive foundations of an earlier religious building were researched. Besides this very exceptional architectural find, archaeologists also researched 94 graves. Especially outstanding among the finds, in number, are medals of saints, crosses and rosaries. Almost all can be dated from the fifteenth to the eighteenth century which served as a basis for dating the graves researched so far. The text describes three conserved and restored medals of saints and a Matthias Corvinus gold coin. The medals are interesting both contextually, to understand the religious customs of parishioners in those days, and for dating the graveyard. The gold coin was found out of context but even so it clearly underlines the time when Matthias Corvinus, in 1485, helped the monastery destroyed in an Ottoman attack by building a tower and a wall around the monastery complex.